

Izborna posmatračka misija Evropske unije Kosovo*

Lokalni izbori - 17. oktobra 2021.

PRELIMINARNA IZJAVA

Dobro organizovani izbori sa živom Internet kampanjom, ali dugogodišnji nedostaci u pravnom okviru ostaju nerešeni

Priština, 19. oktobar 2021.

Ova preliminarna izjava Izborne posmatračke misije EU (EU EOM) dostavljena je pre završetka celokupnog izbornog procesa. Preostaju kritično važne faze koje obuhvataju tabelarni prikaz rezultata i odluke o rešavanju žalbi i prigovora. EU EOM je sada u poziciji da samo komentariše dosadašnja zapažanja, a kasnije će objaviti konačni izveštaj koji će sadržati celokupnu analizu i preporuke za izborne reforme. EU EOM takođe može da doda i izjave o raznim pitanjima vezanim za izbore kada to smatra za prikladno.

Rezime

Lokalni izbori održani 17. oktobra bili su dobro organizovani i tokom kampanje su poštovane osnovne slobode. Veliki broj kandidata ponudio je biračima stvarni izbor, osim opština sa kosovskim Srbima u kojima je politička konkurencija bila ograničena. Žene su bile nedovoljno zastupljene u trkama za gradonačelnike, a i generalno u strukturama stranaka. Dok je tradicionalno agitovanje bilo skromno, Internet kampanja je bila živa. Finansiranje kampanje nije bilo transparentno. Mediji su doprineli informisanosti birača organizovanjem sveobuhvatnih debata. Dugogodišnji nedostaci u zakonskom okviru ostaju nerešeni, kao i skoro sve prethodno iznete izborne preporuke EU.

- Mirno i uredno glasanje posmatrači EU ocenili su veoma pozitivno. Međutim, zabeležen je značajan broj slučajeva pomaganja pri glasanju praćenih sumnjivim obrazloženjima za pružanje pomoći, dok pravila za prihvatanje ličnih dokumenata za identifikaciju birača sa isteklim rokom važenja nije bilo dosledno primenjena. Prebrojavanje glasačkih listića bilo je manje pozitivno. Šest od 31 posmatranih prebrojavanja ocenjeno je negativno, uglavnom zbog nedoslednosti u praćenju procedura.
- Registracija kandidata bila je sveobuhvatna. Ukupno 89 političkih subjekata, što obuhvata 34 političke stranke, prijavilo je 166 kandidata za gradonačelnika i 5.199 kandidata za skupštine opština. Iako se poštovala rodna kvota od 30 posto za liste skupština opština, stranke su nominovale samo nekoliko kandidatkinja za gradonačelnika. Zakonski okvir za registraciju kandidata sadrži i neke nejasne i kontradiktorne odredbe, kao i neproporcionalna ograničenja koja nisu u skladu sa međunarodnim standardima za demokratske izbore.
- S obzirom na mere u vezi sa COVID-19, kandidati su usredsredili svoje kampanje na društvene mreže i na TV debate. Kandidati su uživali jednaka prava na slobodu okupljanja, izražavanja i kretanja. Nadmetanja za poziciju gradonačelnika dominirala su kampanjom koja je u velikoj meri vođena ličnostima kandidata, a ne platformama njihovih političkih stranaka. Opštinska

* Ovo određenje je bez predrasude u odnosu na status, i u skladu je sa Rezolucijom SB UN 1244/1999 i mišljenjem MSP o proglašenju nezavisnosti Kosova

infrastruktura bila je glavna tema, a za tim su išli zdravstvo i obrazovanje, poljoprivreda i životna sredina. Kandidati iz nevećinskih zajednica vodili su kampanju gotovo isključivo unutar svojih zajednica. *Srpska lista* (SL) je monopolizovala politički život u zajednicama kosovskih Srba, a nekoliko sagovornika EU EOM-a navelo je slučajeve zastrašivanja i vršenja pritiska od strane kandidata i aktivista SL. Neadekvatan zakonski okvir za finansiranje kampanje, nedostatak smislenog nadzora i ograničena svest o pravilima rezultirali su kod kandidata netransparentnim finansiranjem kampanje.

- Zakonski okvir pruža adekvatnu osnovu za sprovođenje demokratskih izbora. Međutim, ozbiljni nedostaci i kontradiktorne odredbe o podobnosti kandidata, registraciji birača, pravilima izborne kampanje, glasanju izvan Kosova (GIK) i rešavanju izbornih sporova, - tek treba da se uzmu u rešavanje. Tokom perioda kampanje, Izbornom panelu za žalbe i predstavke (IPŽP) podneto je petnaest. Tri političke stranke sankcionisane su zbog nezakonitosti u vođenju kampanje i neprikladnog postavljanja izbornog materijala. IPŽP je većinu žalbi, prigovora i odluka objavljivao na svojoj Internet stranici.
- Sveobuhvatna, transparentna i profesionalna izborna administracija obezbedila je da pripreme budu završene u zakonskim rokovima, a zainteresovani akteri ih smatraju za nezavisne i verodostojne. Centralna izborna komisija (CIK) održavala je redovne javne sastanke i većina odluka bila je usvojena jednoglasno. Tačnost biračkog spiska je poboljšana, uglavnom zahvaljujući brisanju mnogih umrlih lica iz matičnih knjiga.
- Medijsko okruženje je dinamično i pluralistično i mediji su slobodno, bez ikakvih prepreka u svom delovanju, pratili izbore. Dok je javni servis *RTK1* nudio opsežno i uravnoteženo izveštavanje o kandidatima, drugi veći mediji pokazali su manju zainteresovanost za nadmetanje u opštinama. Javni emiter i nekoliko privatnih TV kanala pozitivno su doprineli informisanosti birača organizovanjem sveobuhvatnih izbornih debata za većinu opština. Nezavisna komisija za medije nije bila efikasna u primeni propisa.
- Kampanja preko Interneta je bila živa, dok je ton generalno bio umeren. *Pokret Samoopredeljenje* (Lëvizja Vetëvendosje - LVV) je bio najaktivnija politička stranka na Fejsbuku, a zatim slede Demokratski savez Kosova (LDK) i Demokratska partija Kosova (PDK). Transparentnost i odgovornost plaćenog političkog oglašavanja na Fejsbuku bili su ometeni nepostojanjem bilo kakvih uslova ili zahteva za političke oglašivače kada se registruju za postavljanje izbornog oglasa na Fejsbuku i Instagramu. EU EOM uočila kršenje perioda izborne tišine na društvenim mrežama.

Izborna posmatračka misija Evropske unije (EU EOM) prisutna je na Kosovu od 5. septembra na poziv predsednika Kosova. Rukovodilac misije je g. Lusak Mandl, poslanik Evropskog parlamenta (Austrija). Ukupno, EU EOM je širom Kosova rasporedio 94 posmatrača iz 24 zemalja članica EU, Norveške i Švajcarske, kako bi se dala ocena sveukupnog izbornog procesa u odnosu na međunarodne i evropske standarde za demokratske izbore, kao i u odnosu na kosovske zakone. Delegacija Evropskog Parlamenta, na čelu sa gđom Violom von Cramon-Taubadel, poslanicom Evropskog parlamenta, pridružila se misiji i u potpunosti podržava ovu Izjavu. Na sam dan održavanja izbora, posmatrači su posetili oko 400 biračkih mesta u 37 opština na Kosovu kako bi pratili i posmatrali glasanje i prebrojavanje glasova.] EU EOM je nezavisan u svojim nalazima i zaključcima i pridržava se Deklaracije o principima međunarodnog posmatranja izbora, potpisane u Ujedinjenim nacijama u oktobru 2005. godine.

Preliminarni nalazi

I. OSNOVNE INFORMACIJE

Opštinski izbori 17. oktobra održani su osam meseci nakon vanrednih parlamentarnih izbora koji su preokrenuli političku scenu ubedljivom pobedom *LVV koji je osvojio preko 50 posto glasova*. Lokalni izbori su predstavljali veliki test za vladajući pokret Samoopredeljenje (LVV) i priliku da on poveća svoje prisustvo na lokalnom nivou. Za glavne opozicione stranke, koje su na parlamentarnim izborima zabeležile svoj najgori rezultat ikada, ovi izbori su se odnosili na očuvanje i održavanje pozicije u opštinama.

Vladajuću koaliciju čini 59 narodnih poslanika iz poslaničke grupe (tzv. „kokusa“) LVV i osam poslanika iz manjinskih zajednica.¹ Nova vlada, na čelu sa premijerom Aljbinom Kurtijem, liderom LVV, formirana je 22. marta 2021. godine, a Skupština Kosova je 4. aprila za predsednicu izabrala Vjosu Osmani, koja je bila kandidatkinja na zajedničkoj listi sa LVV. Od tada LVV kontroliše i zakonodavnu i izvršnu vlast.

Od lokalnih izbora 2017. godine postojala je promenljiva politička dinamika u različitim opštinama - promene koalicija, koje ne odražavaju nužno koalicije kakve su u Skupštini Kosova, zatim prelasci gradonačelnika i odbornika skupštine opštine iz jedne stranke u drugu i novi izbori u nekim opštinama. *Srpska lista (SL)* je 2017. godine osvojila devet gradonačelničkih mesta, zatim ide LDK sa osam (izgubio je jednog 2020.) i PDK sa pet. LVV je osvojilo tri gradonačelnička mesta, ali je izgubio dva nakon podele unutar partije, dok je kasnije dobio jednu. PDK i LDK su osvojili većinu mesta u jedanaest, odnosno osam opštinskih skupština. SL je osvojila većinu u svih deset skupština u opštinama gde su većinsko stanovništvo kosovski Srbi.

Tokom perioda kampanje, politika na Kosovu bila je koncentrisana oko sukoba između Beograda i Prištine u vezi sa registarskim tablicama vozila. Dana 30. septembra postignut je aranžman, uz pokroviteljstvo EU, koji je, *između ostalog*, doveo je do povlačenja pripadnika kosovske specijalne policije na severu i do raspoređivanja pripadnika KFOR-a na otprilike dve nedelje, kao i do uklanjanja blokada sa puteva na dva prelaza i dogovora o registarskim tablicama. Iako je ovo pitanje dominiralo informativnim prostorom, ono generalno nije uticalo na izbornu kampanju niti na administrativne pripreme za izbore. Neposredno pred kraj kampanje, kosovska policija je, zajedno sa carinskim vlastima, sprovela operaciju borbe protiv krijumčarenja u nekoliko opština, uključujući tu i Severnu Mitrovicu, gde je akcija dovela do masovnih, a ponekad i nasilnih protesta.

Od 2013. godine, Evropska unija je rasporedila pet misija za posmatranje izbora na Kosovo, što obuhvata misije za lokalne izbore 2013. i 2017. godine, i jednu stručnu izbornu misiju za vanredne parlamentarne izbore u februaru 2021. godine. Skoro ništa od preporuka koje su izborne posmatračke misije dale u svojim izveštajima još uvek nije uzeto u rešavanje.

II. REGISTRACIJA KANDIDATA

Registracija kandidata bila je sveobuhvatna, ali zakon sadrži neproporcionalna ograničenja koja su u suprotnosti sa međunarodnim standardima.

¹ Sastoji se od poslanika od kojih su tri kosovski Bošnjaci, dva kosovska Turčina, jedan kosovski Rom, jedan kosovski Aškalija i jedan kosovski Egipćanin.

Potvrđivanje političkih subjekata i kandidata išlo je glatko i bilo je sveobuhvatno.² Ukupno 89 subjekata je registrovano za učešće na lokalnim izborima 2021. godine, što uključuje 34 političke stranke. Bilo je ukupno 166 kandidata za gradonačelnika i 5.199 kandidata za odbornike u skupštinama opština. CIK je prema uredbama Zakona o opštim izborima (ZOI) isključio 176 kandidata zbog krivičnih dosijea iz poslednje tri godine.³ Takvo ograničenje nije u skladu sa međunarodnim standardima, jer ograničenja zanemaruju težinu zločina,⁴ a u prošlosti je baš ovo bilo izvor različitih tumačenja zbog kontradiktornih zakonskih odredaba.⁵

Tokom procesa potvrđivanja (sertifikacije), IPŽP je primio 16 žalbi. Nijedna nije usvojena, šest su odbijene kao neosnovane, dok je 10 odbačeno zbog proceduralnih neispravnosti.⁶ Pet odbijenih kandidata dalje su se žalili Vrhovnom sudu (VS), koji je potvrdio sve odluke IPŽP-a. EU EOM je ocenio da su odluke u skladu sa zakonskim odredbama.

III. OKRUŽENJE ZA KAMPANJU

Tradicionalno agitovanje bilo je skromno i decentralizovano, dok je kampanja preko Interneta bila življa.

Izborna kampanja počela je 16. septembra i trajala je 30 dana. Svi događaji u kampanji koje su posmatrali dugoročni posmatrači EU ocenjeni su kao mirni. Kandidati sa kojima se EU EOM sastajao izjavili su da uživaju jednaka prava na slobodu okupljanja, izražavanja i kretanja. Iako su svi javni sastanci i skupovi morali biti odobreni od strane OIK i kosovske policije, sagovornici EU EOM nisu izrazili zabrinutost u vezi sa ovom procedurom. Prema podacima CIK-a, odobrena su ukupno 1.023 skupa, od čega se na 28 nisu poštovala mere u vezi sa COVID-19.

Kampanja je generalno bila skromna i decentralizovana. Ona se intenzivirala dve nedelje pred dan izbora, uglavnom u opštinama u kojima se očekivao drugi krug izbora za gradonačelnika. S obzirom na mere protiv pandemije i oskudna finansijska sredstva, kandidati su smanjili svoj prvobitno planirani opseg aktivnosti i usredsredili su se na pojavljivanje na društvenim mrežama i u TV (debatama). Pretežno mali skupovi, uglavnom na otvorenom, obično sa ciljanom publikom i uz poštovanje sanitarnih ograničenja, održavali su se širom Kosova. Bile su zapažene i aktivnosti „od vrata do vrata“.

Kampanjom su dominirala nadmetanja za gradonačelnike. Lideri partija, visoki zvaničnici i poslanici Skupštine Kosova aktivno su učestvovali u događajima u kampanji. Kampanje su se više vodile ličnostima

² Subjekti su političke stranke, koalicije, građanske inicijative i individualni kandidati.

³ Političkim subjektima je bilo dozvoljeno da nadomeste odbijene kandidate i, sa izuzetkom 16 kandidata koji nikada nisu zamenjeni, predložili su druge podobne kandidate.

⁴ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (MPGPP) opšti komentar 25, član 4 "Svi uslovi koji se odnose na uživanje prava koja štiti član 25 treba da budu zasnovani na objektivnim i razumnim kriterijumima"; Odeljak I.1.1.d Venecijanske komisije u izbornim stvarima "i. odredba [...] oduzimanje prava da se bira i bude biran, [...], mora da bude zakonom predviđeno; mora se ispoštovati princip proporcionalnosti; [...] može se nametnuti samo izričitom odlukom suda".

⁵ Ustav, čl. 45 "Svaki državljanin Republike Kosovo koji je napunio osamnaest godina{..} ima pravo da bira i bude biran, osim ako je to pravo ograničeno odlukom suda."; prema čl. 60. Krivičnog zakonika, samo oni koji su osuđeni za izborne prestupe ili za krivično delo za koje je propisana kazna zatvora preko dve godine mogu biti diskvalifikovani kao kandidati na do četiri godine.

⁶ Šest osoba je odbijeno jer su kandidati imali krivični dosije, na šta je ukazao Sudski savet Kosova (SSK); devet je prerano podneto kod IPŽP, pre službene odluke CIK-a o odbijanju, a jedna nakon isteka roka od 24 sata, pa ih je IPŽP ispravno odbacio.

kandidata, a ne programima njihovih političkih stranaka. Glavne stranke nisu imale centralizovane platforme, osim LVV-a koji je ponovio svoju tradicionalnu antikorupcijsku agendu. Opštinska infrastruktura bila je glavna tema, pa zatim zdravstvo, obrazovanje, razvoj poljoprivrede i industrije, investicioni planovi i privredni razvoj, nezaposlenost, životna sredina i upravljanje vodama, kao i stanje na severu. Mere reciprociteta za registarske tablice automobila često su bile deo političkog diskursa.

Ima nekoliko opština koje nisu dodelile slobodan javni prostor kandidatima na izborima, a u nekoliko opština takvi prostori su dodeljeni isključivo kompanijama za spoljno oglašavanje neposredno pre početka kampanje, što je u suprotnosti sa regulatornim odredbama,⁷ ili su pak bile pod monopolom samo jedan kandidat,⁸ utičući tako na jednakost uslova za nadmetanje. Suprotno zakonskim odredbama, opštinske izborne komisije (OIK) nisu i nadgledale niti prijavile IPŽP-u bilo kakvo kršenje propisa kampanje⁹.

Internet kampanja je bila živa. Fejsbuk je bio ubedljivo glavna platforma koju su kandidati koristili za obraćanje biračima, a zatim sledi Instagram. Aplikacije za razmenu instant poruka su se uglavnom koristile za razmenu vesti i poruka među članovima stranke i simpatizerima. Skoro sve stranke su vodile Internet kampanju, a većina je imala decentralizovani pristup - neke su razvile generalni sadržaj, ali većinu Internet kampanja vodili su kandidati na lokalnom nivou. EU EOM je primetio da je LVV bio najaktivnija politička stranka na Fejsbuku, a potom slede LDK i Demokratska partija Kosova PDK. Ton kampanje na Internetu bio je pretežno umeren, dok su zakoni koji zabranjuju podsticanje mržnje generalno bili poštovani. Jedinica EU EOM za posmatranje društvenih mreža identifikovala je samo izolovane slučajeve mogućih kršenja pravila kampanje.¹⁰

IPŽP je primio petnaest žalbi koje se odnose za kampanju, prihvatio je tri od njih i izrekao ukupno 9.300 evra kazni za tri političke stranke.¹¹ Ovo, u poređenju sa lokalnim izborima iz 2017. godine predstavlja značajno smanjenje broja žalbi.¹² Ukupno 46 dodatnih žalbi odnosilo se na kršenje izborne šutnje. IPŽP je stručno i blagovremeno rešavao prigovore, uprkos nedovoljnom zakonskom okviru koji reguliše izbornu kampanju. Samo je LDK podneo žalbu u VS, organu poslednje instance, a ovaj je potvrdio odluku IPŽP. Međutim, nisu sve odluke IPŽP bile podložne žalbama pred VS, ostavljajući, na primer, one koji su bili dužni da plate kaznu u iznosu manjem od 5,000 evra bez ikakvog prava na žalbu, što je u suprotnosti sa međunarodnim standardima.¹³ IPŽP je većinu žalbi, pregovora i odluka objavljivao na svojoj Internet stranici.

Premijer Kurti i ministri su bili veoma aktivni u završnim danima kampanje u korist kandidata LVV, ponekad obećavajući i ulaganja iz centralnog budžeta. Poslednjeg dana kampanje istaknuti kandidati za gradonačelnike (uglavnom iz LVV) organizovali su nekoliko velikih događaja sa do 600 učesnika, kršeći sanitarne mere. Kod EU EOM su bile prijavljivane tvrdnje o kupovini glasova i zloupotrebi administrativnih resursa, međutim nijedna nije mogla da bude potvrđena. EU EOM uočio je kršenja izborne tišine na društvenim mrežama od strane nekoliko kandidata, putem organskog i plaćenog

⁷ U opštini Glogovac. *Vidi* Uredba Vlade (VRK) BR. 09/2020, član 33.

⁸ Na primer, u Glogovcu kandidat iz redova PDK i sadašnji gradonačelnik, a u Dečanima kandidat AAK i sadašnji gradonačelnik.

⁹ Na primer, OIK iz Uroševca, Vučitna, Srbice, Severne Mitrovice, Južne Mitrovice, Zubin Potoka, Zvečana, Leposavića.

¹⁰ Osam na Fejsbuku i četiri na Instagramu. Ovi prekršaji odnosili su se na zabranu upotrebe slika dece i verskih ličnosti u kampanji, kao i na zabranu korišćenja javnih resursa u svrhe kampanje.

¹¹ LDK i LVV su kažnjeni zbog nezakonitog postavljanja šatora i plakata, dok PDK kažnjen zbog kampanje u državnoj bolnici.

¹² Za lokalne izbore 2017. godine, 223 žalbe su se odnosile na izbornu kampanju.

¹³ MPGPP, čl. 2.3.a "svako lice čija su prava i slobode priznati ovim paktom povređeni ima delotvoran pravni lek"

sadržaja.¹⁴ Kod EU EOM su bile prijavljivane tvrdnje o kupovini glasova i zloupotrebi administrativnih resursa, međutim nijedna nije mogla da bude potvrđena.

IV. FINANSIRANJE KAMPANJE

Neadekvatan pravni okvir, nedostatak smislenog nadzora i ograničena svest o pravilima među takmičarima rezultiralo je netransparentnim finansiranjem kampanje.

U skladu sa međunarodnom dobrom praksom, zakonski okvir predviđa ograničenja za donacije i troškove kampanje, ali, zbog značajnih nedostataka, ne obezbeđuje precizno izveštavanje, blagovremeno objavljivanje podataka i smisleno izvršenje.¹⁵ Uprkos prethodnoj preporuci EU EOM, rok za prijavljivanje prihoda i troškova kampanje postavljen je na više od mesec dana posle izbora, čime se ograničava mogućnost da građani i javnost vrše bilo kakve provere pre dana izbora.

Selektivna primena sankcija od strane CIK-a i odsustvo redovne revizije rezultirali su *pro-forma* nadzorom nad finansiranjem kampanje, što nije podsticalo takmičare da se pridržavaju pravila.¹⁶ Skupština je dužna da organizuje finansijske revizije svih političkih subjekata na godišnjoj osnovi. U praksi, nema dovoljno sredstava za reviziju, sprovode se sa nekoliko godina zakašnjenja i samo za parlamentarne stranke, što ometa bilo kakvu značajniju verifikaciju finansiranja stranaka i blagovremenu primenu sankcija.¹⁷ Opseg nadzora je dodatno ograničen s obzirom da ne postoji mehanizam za identifikovanje ne prijavljenih sredstava, a nadzornim institucijama nedostaju alati za praćenje troškova kandidata na društvenim mrežama, gde je većina stranaka koncentrisala svoje aktivnosti u kampanji.

EU EOM je primetio da postoji ograničena svest o pravilima finansiranja kampanje i o njihovom poštovanju, naročito među individualnim kandidatima, opštinskim stranačkim kancelarijama i novim građanskim inicijativama. Dok su neki takmičari rekli EU EOM da nisu upoznati sa zahtevom za otvaranje jedinstvenog bankovnog računa, mnogi drugi su naveli da doprinosi primljeni na nivou opštine, kao i rashodi pojedinačnih kandidata, ostaju neprijavljeni. S obzirom na očigledan nedostatak transparentnosti, mnogi sagovornici izrazili su zabrinutost u vezi sa poreklom sredstava potrošenih na kampanju i dugogodišnje pitanje nerazjašnjenih finansijskih veza između stranaka i uticajnih preduzeća, što je za rezultat imalo preferencijalno dodeljivanje ugovora o javnim nabavkama.

V. ZAKONSKI OKVIR I IZBORNI SISTEM

Mada zakonski okvir pruža odgovarajuću osnovu za izbore, prethodno utvrđeni nedostaci i kontradiktorne odredbe tek treba da se reše.

Zakonski okvir koji se odnosi na izbore pruža adekvatnu osnovu za sprovođenje demokratskih izbora, u skladu sa međunarodnim standardima na koje se Kosovo obavezalo u svom Ustavu. Međunarodni

¹⁴ EU EOM je uočio 58 objavljenih oglasa tokom perioda izborne tišine

¹⁵ Donacije fizičkog i pravnog lica jednom političkom subjektu ograničene su na 2.000 €, odnosno 10.000 € godišnje. Ograničenja potrošnje variraju od opštine do opštine, na osnovu broja registrovanih birača (0,5 € po biraču ili 0,7 € u opštinama sa najmanjim brojem stanovnika). Prosečna granica potrošnje po opštini je 25.000 €, sa najvišom granicom u Prištini (oko 97.800 €) i najnižom u Klokotu (oko 2.600 €).

¹⁶ Iako je CIK 2021. kaznio političke subjekte koji nisu dostavili svoje finansijske izveštaje na vreme, nije sankcionisao one koji izveštaje nisu objavili na svojim Internet stranicama. Samo su dva od 28 kandidata za parlamentarne izbore 2021. objavili izveštaje o kampanji, dok su samo četiri stavila na raspolaganje svoje godišnje izjave.

¹⁷ Revizija finansijskih izveštaja parlamentarnih stranaka za period 2018-2020 pokrenuta je tek u julu 2021.

instrumenti ljudskih prava koji su relevantni za izbore direktno su primenjivi i, u slučaju konflikta, nadilaze kosovske zakone.¹⁸ Opštinski izbori 2021. godine bili su prvenstveno regulisani Ustavom iz 2008. godine, Zakonom o opštim izborima iz 2008. godine, koji je poslednji put izmenjen 2010. godine, kao i Zakonom o lokalnim izborima iz 2008. godine (ZLI). Međutim, važni aspekti procesa sadržani su u dvadeset uredaba CIK-a, što čini da ne postoji zaštita od potencijalnih promena u poslednji čas, suprotno međunarodnoj dobroj praksi.¹⁹

Uz nekoliko izuzetaka, izborni pravni okvir ostaje u osnovi nepromenjen od 2010. Pošto nije došlo do sveobuhvatne izborne reforme, gotovo sve preporuke koje su izdale ranije misije EU EOM počev od 2013. godine ostaju nerazmotrene. Ključni nedostaci, kao što su praznine u zakonodavstvu i kontradiktorne odredbe, odnose se, između ostalog, na sledeće: podobnost kandidata, pravila izborne kampanje, registracija birača, proces glasanja izvan Kosova, rešavanje izbornih sporova, rokovi za prigovore i žalbe, finansiranje politike i kampanje, nadležnost i kriterijumi za poništavanje rezultata i nalaganje ponovnog prebrojavanja glasova.

Izborni sistem

Opštinski izbori održavaju se svake četiri godine za gradonačelnike i odbornike skupština opština. Gradonačelnici u 38 opština biraju se direktno, po dvokružnom većinskom sistemu. Odbornici skupština opština biraju se po proporcionalnom sistemu, sa otvorenim listama, gde birači glasaju za jednog političkog subjekta i mogu da označe jednog preferencijalnog kandidata sa izabrane liste.

VI. IZBORNA ADMINISTRACIJA

Inkluzivna, transparentna i profesionalna izborna administracija osigurala je da su pripreme odvale u zakonskim rokovima, iako komunikacija sa centralnog na opštinski nivo nije uvek bila pravovremena.

Centralnu izbornu komisiju čine predsednik i deset članova. ZOI sadrži garancije za nezavisnost i transparentnost u radu CIK-a, kao što je sedmogodišnji mandat predsednika, koji se može jednom obnoviti, što se ne podudara s izbornim ciklusom,²⁰ i odredbe koje obezbeđuju da se članovi komisije ne mogu opozvati zbog manjih propusta. Time se smanjuje mogućnost političkog uplitanja. Međutim, neprecizna zakonska odredba koja dopušta smenu predsednika ili člana ukoliko se ponašaju ili deluju "na način koji ozbiljno utiče na status i integritet CIK-a", ostavlja prostor za zloupotrebu.²¹

CIK je sproveo tehničke pripreme na transparentan i profesionalan način i to je od strane svih izbornih aktera viđeno kao nezavisno i verodostojno. Komisija je održavala redovne javne sastanke u kolegijalnom

¹⁸ Prema članu 22. Ustava, to su: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDLjP); Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLjP) i protokoli iste; Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima (MKGPP) i protokoli iste; Okvirna konvencija Saveta Evrope o zaštiti nacionalnih manjina; Konvencija o eliminisanju svih oblika rasne diskriminacije (KERD); Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (KEODŽ), i od 2020. i Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istambulska konvencija).

¹⁹ Venecijanska komisija, Kodeks dobre prakse u izbornim pitanjima, Poglavlje II, član 2.

²⁰ Nasuprot ovome, mandat članova CIK povezan je za izborni ciklus.

²¹ Član 61.5 (d) ZOI. Odluka predsednice Kosova da razreši bivšu predsednicu CIK-a 14. juna, četiri godine pre isteka njenog drugog mandata i samo jedan dan pre raspisivanja lokalnih izbora, nije mogla da bude adekvatno potkrepljena niti obrazloženjem odluke, niti po osnovama navedenim u ZOI. Opozicione stranke i civilno društvo smatraju da su obe odluke bile politički motivisane.

ambijentu i većina odluka je usvojena jednoglasno. Međutim, na Internet stranici CIK-a odluke nisu objavljivane na dosledan način niti u razumnom roku nakon donošenja.

Administraciju izbora na lokalnom nivou vodilo je 38 OIK-a. Na ovim izborima, CIK je po prvi put pozvao organizacije civilnog društva da prijave kandidate za 16 OIK-a u kojima politički subjekti nisu predložili žene. U ZOI nedostaju odredbe koje bi obezbedile učestvovanje žena u izbornoj administraciji i ukupan broj žena u OIK bio je samo 46 od 243 (18,9 posto). Samo jedan član CIK-a je žena, dok u samo 5 OIK predsedavaju žene.

CIK je uspostavio 2.477 biračkih odbora (BO) sa formulom za imenovanje koja je uopšteno uravnotežila složenost zastupljenosti političkih subjekata u skupštini Kosova i opštinskim skupštinama, a takođe je nastojao da obezbedi i zastupljenost nevećinskih zajednica sa značajnim prisustvom u opštini.

Kao i na prethodnim izborima, CIK je dozvolio biračima u karantinu da se registruju za glasanje od kuće do 14. oktobra, dok je opšti rok za registraciju birača koji su kod kuće istekao 2. oktobra.

Posmatrači iz EU EOM primetili su dobru saradnju među članovima OIK-a, a njihovi sagovornici su generalno izrazili poverenje u sposobnost izborne administracije da profesionalno obavlja svoje dužnosti. Sve izborne pripreme sprovedene su prema operativnom kalendaru, osim obuke članova BO koja je ozbiljno kasnila zbog komplikacija sa tenderom za štampanje priručnika za obuku; ipak, to nije uticalo na dužinu obuke.²² Informacije date tokom obuke o korišćenju isteklih ličnih dokumenata nisu uvek bile dosledne. Povremeno je kasno saopštavanje informacija od strane CIK za OIK stvaralo pritisak na ove druge. Sve opštinske izborne komisije pozitivno su ocenile saradnju sa kosovskom policijom u pogledu obaveštavanja događaja u kampanji, te poštovanje većine političkih subjekata što se tiče mera protiv COVID-19 koje je izrekla vlada.

CIK je počeo da daje informacije za birače u junu 2021. godine na tradicionalnim medijima i društvenim mrežama, sa svim materijalima na pet različitih jezika.²³ Biračke informacije koje su sprovele OIK bile su ograničene na objavljivanje informativnih postera koje je poslao CIK, a pandemija nije dopuštala aktivnosti od vrata do vrata usmerene na birače u ruralnim područjima, kao što je to ranije bio slučaj.

VII. REGISTRACIJA BIRAČA

Tačnost biračkog spiska je poboljšana, ali naponi u tom smeru se moraju nastaviti.

Konačni birački spisak (KSB), zasnovan na izvodima iz Centralnog registra građana, sadrži ukupno 1.885.448 birača, što je 90.586 više nego na parlamentarnim izborima u februaru 2021. Registar je očišćen između 2019. i parlamentarnih izbora 2021. godine, što je dovelo do brisanja oko 143.000 birača (oko 7 posto na spisku za 2019.).²⁴ Analiza podataka EU EOM u vezi sa starijim biračima potvrđuje da je postignut napredak kod uklanjanja umrlih lica sa spiska. Uprkos nedovršenom čišćenju, sagovornici EU EOM nisu izrazili zabrinutost u vezi sa pitanjima vezanim za birački spisak.

Spisak birača za glasanje izvan Kosova sadrži 15.532 birača. CIK je odbio 3.320 zahteva, od kojih su 1.172 podneli podnosioci prijave sa naloga e-pošte (e-mail) koji se smatraju sumnjivim. Nisu se mogli proveriti, jer na ponovljene telefonske pozive nije bio dobijen odgovor, telefonski brojevi nisu postojali ili su osobe koje su se javile izjavile da se nikada nisu ni prijavile. Ukupno 583 ovakva odbijanja

²² Obuka za članove BO, koja je bila zakazana između 3. i 15. oktobra, počela je tek 9. oktobra.

²³ Na albanskom, srpskom, turskom, bosanskom i romskom jeziku.

²⁴ 133.000 izbrisanih su bili vlasnici starih ličnih karata izdatih od UNMIK-a.

osporavana su pred IPŽP, koji je odbio 571 i odobrio 12. EU EOM je pregledao 265 nasumično odabranih odluka IPŽP-a i ocenio ih razumnim i opravdanim.

VIII. MEDIJI

Uprkos prilično ograničenom izveštavanju o opštinskim izbornim trkama, elektronski mediji pomogli su biračima da naprave informisan izbor organizovanjem inkluzivnih izbornih debata za većinu opština.

Medijsko okruženje je živo i pluralističko, pri čemu su televizija i društvene mreže glavni izvori izbornih informacija. Javni servis, RTK, nije u potpunosti nezavisan, jer se velikim delom finansira iz državnog budžeta.²⁵ Dalje, tokom ove godine je Skupština Kosova raspustila Odbor RTK-a zbog ozbiljnog dugogodišnjeg lošeg upravljanja svojim budžetom. Medijsko zakonodavstvo pruža zdrav okvir, ali je potrebno dalje poboljšanje. Novinari su generalno mogli slobodno, bez ometanja da obavljaju svoje profesionalne dužnosti.²⁶ Zakon o izborima zahteva, *inter alia*, poštenu i ravnopravnu pokrivenost kandidata u svim medijima, a predviđa i plaćeno oglašavanje i besplatno emitovanje. Međutim, nijedna zakonska odredba ne predviđa gornju granicu iznosa plaćene političke pokrivenosti koju emiter može emitovati tokom izborne kampanje.

Glavni TV kanali pratili su izbornu kampanju u vestima, emisijama o aktuelnostima, „tok šou“ emisijama, kao i kroz plaćene političke sadržaje.²⁷ Praćenje medija od strane EU EOM pokazalo je da je javna televizija *RTK1*, u skladu sa izbornim zakonom, ponudila značajnu i uravnoteženu pokrivenost političkih subjekata, mada se fokusirala na stranke zastupljene u Skupštini Kosova.²⁸ Privatni emiteri ponudili su prilično ograničeno izveštavanje o lokalnim izborima, što takođe odražava prikrivenu kampanju.

Nastavljajući ustaljenu praksu, javni servis *RTK*, i glavni privatni TV kanali, organizovali su izborne debate među kandidatima za gradonačelnike u većini od 38 opština, pomažući biračima da naprave informisani izbor. Debate su istovremeno emitovane i na Fejsbuk stranicama emitera. Osim kandidata za gradonačelnike, *TV Dukađini (Dukagjini)* je emitovao i izborne debate koje su uključivale i po jednu kandidatkinju sa svake liste skupštine opštine.²⁹ Nekoliko lokalnih TV kanala takođe je organizovalo izborne debate. „Tok šou“ emisije, pružile su pristup različitim političkim stavovima, s vremena na vreme sa žestokim diskusijama, međutim mali broj njih se bavio lokalnim pitanjima.

Emiteri koji su nadgledani su se generalno pridržavali izbornog zakona, osim u slučajevima objavljivanja plaćenog sadržaja koji nije propisno označen kao takav, i poslednjih dana kampanje za korišćenje dece u političkim video spotovima. Iako je Nezavisna komisija za medije otkrila takve prekršaje tokom izborne kampanje i obavestila odgovorne TV kanale, nije sankcionisala televizije, dok većina njih su nastavile ovu

²⁵ Skupština Kosova je godinama razmatrala i raspravljala o nacrtu zakona koji ima za cilj povećanje njegove finansijske nezavisnosti, ali on na kraju nije usvojen.

²⁶ Izolovani, ali ozbiljan napad na slobodu medija odigrao se 13. oktobra u Severnoj Mitrovici, kada su demonstranti pretili i ometali u njihovom radu nekoliko novinara kosovskih Srba i kosovskih Albanaca koji su izveštavali o sukobima između kosovske policije i demonstranata. Udruženje novinara Kosova i međunarodne organizacije osudile su napad.

²⁷ EU EOM je od 16. septembra do 17. oktobra sproveo kvalitativno i kvantitativno praćenje osam TV kanala, šest Internet medija na albanskom i srpskom jeziku, kao i njihove Facebook stranice.

²⁸ RTK1 je 19 posto svojih vesti u udarnom terminu posvetio AAK-u, 18 posto PDK-u, 17 posto LDK-u i 16 posto LVV-u. Kandidat za gradonačelnika iz redova AAK-a za Peć imao je koristi od dugog intervjua, 19 minuta, tokom Vesti u 23:00 preposlednjeg dana kampanje.

²⁹ Izborne debate na *TV Dukađini (Dukagjini)* sa predstavnicama kandidatkinja za skupštine opština, organizovala je kancelarija Balkanske istraživačke mreže (BIRN) na Kosovu.

praksu. *TV Dukadžini (Dukagjini)* je u više navrata prekršio zahtev za objavljivanje anketa vezanih za izbore.³⁰

Većina prištinskih i lokalnih Internet medija nudi ograničeno, a ponekad i pristrasno izveštavanje o kampanji. Internet stranice sa vestima kandidati su uglavnom koristili za širenje plaćenih poruka kampanje putem tzv. „banera“, plaćenih članaka i video klipova.

Glavni izvor vesti za zajednicu kosovskih Srba su mediji iz Srbije. Smatra se da je nekoliko medija kosovskih Srba blisko srpskim vlastima i nekoliko nezavisnih medija. *RTK2* je ponudio malo slobodnog vremena i organizovao debate među političkim strankama za deset opština gde su većinsko stanovništvo kosovski Srbi, međutim izgleda da takmičari nisu bili zainteresovani jer u njima nisu ni učestvovali.³¹ Lokalni mediji kosovskih Srbi jedva da su izveštavali o opštinskim izbornim trkama.

IX. DIGITALNA KOMUNIKACIJA I DRUŠTVENE MREŽE

Živahna digitalna kampanja i generalno uz poštovanje drugih, ali uz nedostatak transparentnosti oko plaćenih političkih oglašavanja, što je ograničavalo osećaj odgovornosti.

Zakonski okvir pruža dovoljnu osnovu za rešavanje podsticanja mržnje. Zakonske odredbe koje se odnose na zloupotrebu javnih resursa, period izborne tišine, kao i na zaštitu ličnih podataka primenjivane su i na digitalnu sferu. Ipak, izborna zakonodavstvo ne odražava eksplicitno povećani značaj digitalne komunikacije za izbore, jer ne postoje odredbe o vođenju Internet kampanje.

Iako se činilo da se plaćeno oglašavanje naširoko koristi, nedostatak jasnih pravila o transparentnosti za političko oglašavanje na Internetu narušilo je odgovornost. Ni Fejsbuk ni pravila nacionalne kampanje ne zahtevaju da se politički oglašivači registruju kao takvi kako bi izborna oglašavanje plasirali na Internetu. Stoga javni alat Facebook *Ad Library* ne pruža detaljne informacije o iznosu potrošenom na političke oglase, njihovim saradnicima, kao ni o doseg u oglašavanja prema više demografskih pokazatelja.³²

Kandidati su koristili društvene mreže za prenošenje kampanja koje mobilisu biračko telo i za najavljujvale „onlajn“ i „oflajn“ događaja, kao za i učestvovanje kandidata u TV i radio programima. Nalazi EU EOM iz praćenja društvenih mreža pokazuju da 67 posto ispitanih postova na Fejsbuku širi poruke radi izričite mobilizacije birača, 13 posto za deljenje najava, a preostalih 20 posto služi za prenošenje opštih poruka, uključujući ovde političke vesti. Na Instagramu, 64 posto analiziranih postova ima za cilj mobilisanje birača, 12 posto za deljenje najava i 24 posto za prenošenje opštih poruka.³³

³⁰ Političko istraživanje je zaključilo da se *TV Dukadžini (Dukagjini)* na svojoj Facebook stranici nije pridržavala člana 47.5 ZOI, koji zahteva da ispitivanja javnog mnjenja sadrže posebne detalje.

³¹ *RTK2* je javni TV kanal koji emituje na jezicima manjina, i nije dostupan u četiri severne opštine gde su većinsko stanovništvo kosovski Srbi.

³² Za Kosovo, politički oglašivači se samo "ohrabruju" da postanu ovlašćeni. Jedinica EU EOM za društvene mreže „ručno“ je pratila plaćeno oglašavanje takmičara na Fejsbuku i Instagramu i mogla je da identifikuje samo jednog kandidata za gradonačelnika koji je registrovan kao politički oglašivač.

³³ Jedinica EU EOM za praćenje društvenih mreža analizirala je uzorak od 975 objava na Fejsbuku i 578 objava na Instagramu objavljenih tokom perioda kampanje sa ukupno 489 javnih naloga na Fejsbuku i 145 naloga na Instagramu koji pripadaju kandidatima za gradonačelnika, stranicama treće strane kampanje, kao i institucionalnim akterima, uključujući ovde i CIK.

X. UČESTVOVANJE ŽENA

Veoma mali broj žena u trkama za gradonačelnike odražava surovu realnost političkog učešća žena na Kosovu.

Iako je princip rodne ravnopravnosti ugrađen u Ustav Kosova i direktno se primenjuju ključni instrumenti ljudskih prava koji podržavaju ženska prava i ravnopravnost polova, na političko učešće žena negativno utiču tradicionalni stereotipi i pristup resursima. Izborni zakoni sadrže afirmativne mere, uključujući i rodnu kvotu od 30 posto za overu liste kandidata i raspodelu mesta u skupštinama. Međutim, to ne odgovara kvoti od 50 posto za sve zakonodavne, izvršne i javne institucije, kako predviđa Zakon o rodnoj ravnopravnosti iz 2015. godine.

Samo 14 kandidata za gradonačelnika bile su žene (8 posto) i samo dve su bile stavljene u mesta koja su najjača uporišta njihovih političkih stranaka (u Gračanici i Ranilugu). Nijedan od odlazećih gradonačelnika nije žena. Ukupno 1937 žena (37 posto) se kandidovalo za skupštine opština u skladu sa rodnom kvotom od 30 posto. Na čelu lista bilo je 36 žena (12 posto). Najveće stranke (LVV i PDK) registrovale su 38 posto žena kandidatkinja za skupštine opština, dok je kod LDK to 30 posto. Političke stranke, u kojima pretežno dominiraju muškarci, još se nisu ozbiljno pozabavile pitanjem rodne neravnopravnosti u svojim programima i statutima i daleko su od ispunjavanja obaveza proisteklih iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti.³⁴

U događajima u kampanji koje je posmatrao EU EOM, učešće žena u publici je bilo nisko, samo 25 posto, dok su bile uključene kao govornice u 45 posto slučajeva.

XI. UČESTVOVANJE OSOBA SA INVALIDITETOM I DRUGIH UGROŽENIH GRUPA

Postoje neke mere za olakšavanje glasanja osobama s invaliditetom, ali su potrebne ciljanije radnje kako bi se omogućilo svim grupama lica sa invaliditetom da iskoriste svoje pravo glasa.

Ustav zabranjuje diskriminaciju na osnovu invaliditeta, a direktno je primenjivo nekoliko instrumenata o ljudskim pravima koji štite prava osoba sa invaliditetom. Iako Kosovo nije potpisnik Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom (KPOI), usvojilo je definiciju invaliditeta iz Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u svom Nacionalnom akcionom planu za osobe sa invaliditetom, čiji je cilj usklađivanje kosovskog zakonodavstva sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom i drugim međunarodnim instrumentima.

Osobe sa invaliditetom su uključene među osobe sa posebnim potrebama koje se mogu registrovati kao birači koji glasaju od kuće. U nekoliko opština, organizacije za osobe sa invaliditetom pružile su značajnu pomoć pri registraciji, ali su potrebni dalji naponi izborne administracije kako bi im se omogućilo da glasaju i na regularnim biračkim mestima. Osim glasača sa oštećenim sluhom, potrebno je dodatno obrazovanje birača za druge vrste invaliditeta. Za ove izbore, Kosovsko udruženje slepih obučilo je oko 1.200 glasača sa oštećenim vidom širom Kosova o tome kako da obeleže svoje taktilne glasačke listiće.

Jedinica EU EOM za praćenje društvenih mreža pratila je na Fejsbuku i Instagramu više objava iz kampanja LDK-a, PDK-a i LVV-a koje ciljaju na birače sa invaliditetom. CIK je uključio znakovni jezik u poruke za edukaciju birača i nastavio da dostavlja taktilne glasačke listiće, kao i pamflete kandidata na

³⁴ Samo statut AAK-a propisuje da 30 posto rukovodstva stranke treba da čine žene, međutim ta odredba se ne primenjuje.

Brajevom pismu. Prvi put je bila na raspolaganju niža kabina za glasanje za osobe u invalidskim kolicima ili starije osobe.

XII. UČESTVOVANJE ZAJEDNICA

Dok su kandidati iz nevećinskih zajednica vodili kampanju gotovo isključivo u svojim zajednicama, u kampanji u opštinama sa srpskom većinom dominirala je SL koja je ograničavala izbor birača.

Uz "većinsku", kosovsku albansku, "nevećinske" zajednice čine kosovski Srbi, kosovski Turci, kosovski Goranci, kosovski Bošnjaci, kosovski Romi, kosovski Aškalije i kosovski Egipćani. Glasачi obično glasaju po nacionalnoj osnovi.

Kosovo ima sveobuhvatan zakonski okvir o pravima i zaštiti nevećinskih zajednica koji je usklađen sa međunarodnim standardima ljudskih prava. Postoje posebni mehanizmi zaštite za zastupanje manjinskih zajednica, kao što su rezervisana mesta u Skupštini Kosova, posebna opštinska tela, kao što su zamenik gradonačelnika za zajednice i potpredsednik skupštine opštine, potpredsednik vlade i ministri. Od 38 sadašnjih gradonačelnika, 27 su iz zajednice kosovskih Albanaca, deset iz redova kosovskih Srba i jedan iz zajednice kosovskih Turaka.

Nevećinski kandidati vodili su kampanju gotovo isključivo u svojim zajednicama. *Srpska lista* je monopolizovala politički život u zajednicama kosovskih Srba, čime je ograničila političku konkurenciju i izbor birača. U četiri opštine,³⁵ kandidat SL je bio jedini kandidat iz redova kosovskih Srba koji se kandiduje za gradonačelnika. Takođe, u četiri opštine,³⁶ SL je bila jedina lista kosovskih Srba u trci za skupštine opština. Nekoliko sagovornika EU EOM pominjalo je slučajeve zastrašivanja i direktnog (često kolektivnog) pritiska kandidata i aktivista SL. Ovaj pritisak se uglavnom sastojao od pretnji gubitkom ekonomskih beneficija (uključujući radna mesta).

XIII. POSMATRANJE IZBORA

Bile su akreditovane hiljade domaćih kratkoročnih posmatrača koji zastupaju političke subjekte i civilno društvo, što povećava transparentnost i glasanja i prebrojavanja glasova.

Ukupan broj akreditovanih posmatrača i medija iznosio je 24.593, od čega su njih 23.092 zastupali političke subjekte; nisu uočeni nikakvi problemi u procesu akreditacije. Od 768 posmatrača iz civilnog društva, njih 110 bilo je iz Demokratije na delu, glavne domaće nestranačke posmatračke koalicije, koja zbog ograničenih sredstava ovog puta nije sprovedla sveobuhvatno posmatranje izbornog procesa.

Ukupno je akreditovano 216 međunarodnih posmatrača, uključujući ovde i Izbornu posmatračku misiju EU, Nacionalni demokratski institut, Evropsku mrežu organizacija za praćenje izbora i nekoliko ambasada.

XIV. GLASANJE I PREBROJAVANJE

Mirno i uredno glasanje posmatrači EU ocenili su veoma pozitivno, ali prebrojavanje glasačkih listića ocenjeno je manje povoljno.

³⁵ Leposavić, Severna Mitrovica, Novo Brdo, Ranilug.

³⁶ Gračanica, Leposavić, Novo Brdo, Ranilug.

Glasanje je tokom celog dana proteklo mirno i uredno. Posmatrači EU ocenili su celokupno okruženje za glasanje kao veoma dobro ili dobro na 99 odsto posećenih biračkih mesta. Otprilike 22 posto (9 biračkih mesta/BM) od posećenih biračkih mesta otvoreno je za glasanje sa kašnjenjem od 10 minuta, dok je samo jedno otvoreno sa kašnjenjem od 30 minuta. Tokom otvaranja, bitan materijal nedostajao je na sedam posto posećenih biračkih mesta. Materijal za kampanju bio je prisutan na 100 metara od BM na četiri posto posećenih mesta. Proceduralni problemi uočeni su kod dva procenta biračkih mesta koja su posećena, kao što je npr. nepropisna provera mastila pri ulasku na biračko mesto; ovo, međutim, nije uticalo na ukupni integritet glasanja. Značajno je da na 78 od 385 biračkih mesta posećenih tokom glasanja, biračima sa ličnim dokumentom kojim je istekao rok važenja nije bilo dozvoljeno da glasaju, suprotno relevantnoj odluci CIK-a. To ukazuje na nedovoljne obuke.

Posmatrači iz EU izvestili su da je samo 67 posto posećenih biračkih mesta bilo dostupno glasačima sa smanjenom pokretljivošću, dok je u 78 posto njih postavka bila podobna za birače u invalidskim kolicima. U 72 posto posećenih biračkih mesta primećeno je pomaganje pri glasanju. Razlog za pomaganje bio je naveden u dnevnim knjigama kao neophodan na 92 posto onih biračkih mesta na kojima je primećena pomoć pri glasanju. Na devet odsto posećenih biračkih mesta bilo je primećeno grupno/porodično glasanje. Posmatrači iz EU izvestili su o prisustvu posmatrača političkih stranaka na 92 posto posećenih biračkih mesta, dok prisustvo domaćih nestranačkih posmatrača bilo na samo 14 posto BM.

Nisu primećeni slučajevi napetosti, osim u biračkom centru u Mamuši, gde je prekomeran broj stranačkih posmatrača koji su bili prisutni tokom zatvaranja doveo do smetnji i intervencije policije. U pet opština, šest incidenata povezanih sa izborima za koje je državni tužilac sproveo istrage, dovelo je do hapšenja trinaest osoba, zbog navodnih različitih izbornih prekršaja prema Krivičnom zakoniku.³⁷

Prebrojavanje glasačkih listića bilo je manje pozitivno. Šest od 31 posmatranih prebrojavanja ocenjeno je kao loše ili veoma loše, uglavnom zbog nedoslednosti u praćenju procedura. Prisustvo neovlašćenih lica zabeleženo je na pet biračkih mesta, dok su lica koja su se neopravdano mešala u postupak primećena na pet biračkih mesta. Međutim, proces je sproveden u prisustvu posmatrača političkih stranaka na 93 posto biračkih mesta na kojima je posmatrano prebrojavanje, dok su domaći nestranački posmatrači bili prisutni na samo pet od 31 posmatranog biračkog mesta. Problemi sa usaglašavanjem/sravnjenjem glasačkih listića zabeleženi su na sedam od 31 posmatranog biračkog mesta. Poteškoće u popunjavanju obrazaca rezultata glasanja za gradonačelnika i skupštine uočene su na 16 biračkih mesta, a sa obrascima rezultata za kandidate za skupštine opština na 12 biračkih mesta od 31 posmatranog. Sve u svemu, značajne proceduralne greške ili propusti zabeleženi su na sedam od 31 posmatranog biračkog mesta.

Timovi EU posmatrali su unos materijala sa biračkih mesta u 28 OIK; nijedan drugi posmatrač nije bio prisutan ni u jednoj OIK. U OIK-ima su se morale izvršiti ispravke pre prihvatanja materijala. U svim OIK-ovima osim u jednom, posmatrači EU su proces okarakterisali kao dobar ili veoma dobar.

Elektronska verzije ove izjave dostupna je na Internet stranici Misije:

Kosovo2021.euom.eu

Za dodatne informacije molimo kontaktirajte: **Marek Mracka**, EU EOM službenik za medije,

³⁷ U Klokotu, Suvoj Reci, Mališevu, Srbici, Kosovu Polju. Incidenti se odnose na nekoliko prekršaja kao što su kršenje slobodnog opredeljenja birača, kupovina glasova, ometanje procesa glasanja, kršenje tajnosti glasanja, falsifikovanje rezultata glasanja.

Tel: +383 48 798 326, Email: marek.mracka@eueomkosovo2021.eu

Izborna posmatračka misija Evropske unije
Ul. Murat Mehmeti 1 – 3, Tophane 10000, Priština, Kosovo
